

Het Hogepriesterlijk gebed

VERKLARING VAN JOHANNES 17

MAARTEN LUTHER

Vertaald en ingeleid door drs. K. Exalto.

1e druk 1989

2e druk 1993

3e druk 1997

4e druk 2020

© 1989 Den Hertog B.V., Houten

ISBN 978 90 331 3033 5

www.uitgeverijdenhertog.nl

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij digitaal, elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

INHOUD

Inleiding	13
Voorrede	29
1a. Dit heeft Jezus gesproken, en Hij hief Zijn ogen op naar de hemel	29
1b. Vader, de ure is gekomen, verheerlijk Uw Zoon	33
1c. opdat ook Uw Zoon U verheerlijke	37
2. Gelijkerwijs Gij Hem macht gegeven hebt over alle vlees, opdat al wat Gij Hem gegeven hebt, Hij hun het eeuwige leven geve	42
3. En dit is het eeuwige leven, dat zij U kennen, de enige waarachtige God, en Jezus Christus, Die Gij gezonden hebt . . .	45
4. Ik heb U verheerlijkt op de aarde; Ik heb voleindigd het werk, dat Gij Mij gegeven hebt om te doen	60
5. En nu verheerlijk Mij, Gij Vader, bij Uzelf, met de heerlijkheid, die Ik bij U had, eer de wereld was	62
6a. Ik heb Uw Naam geopenbaard aan de mensen, die Gij Mij uit de wereld gegeven hebt	64
6b. Zij waren Uwe, en Gij hebt ze Mij gegeven	71
6c. Zij waren Uwe, en Gij hebt ze Mij gegeven, en zij hebben Uw woord bewaard	73
7. Nu hebben zij bekend, dat alles wat Gij Mij gegeven hebt, van U is	74
8a. Want de woorden, die Gij Mij gegeven hebt, heb Ik hun gegeven	75

8b.	en zij hebben ze ontvangen, en zij hebben waarlijk bekend, dat Ik van U uitgegaan ben, en hebben geloofd, dat Gij Mij gezonden hebt	76
9a.	Ik bid voor hen; Ik bid niet voor de wereld	77
9b.	maar voor hen, die Gij Mij gegeven hebt, want zij zijn Uwe .	82
10a.	En al het Mijne is Uwe, en het Uwe is Mijne	83
10b.	en Ik ben in hen verheerlijkt	86
11a.	En Ik ben niet meer in de wereld, maar dezen zijn in de wereld, en Ik kom tot U	88
11b.	Heilige Vader, bewaar ze in Uw Naam	90
11c.	die Gij Mij gegeven hebt	93
11d.	opdat zij één zijn gelijk als Wij	94
12a.	Toen Ik met hen in de wereld was, bewaarde Ik ze in Uw Naam	99
12b.	Die Gij Mij gegeven hebt, heb Ik bewaard, en niemand uit hen is verloren gegaan, dan de zoon der verderfenis, opdat de Schrift vervuld worde	99
13.	Maar nu kom Ik tot U en spreek dit in de wereld, opdat zij Mijn blijdschap vervuld mogen hebben in zichzelf.	100
14a.	Ik heb hun Uw woord gegeven	104
14b.	en de wereld heeft ze gehaat	104
14c.	omdat zij van de wereld niet zijn, gelijk als Ik van de wereld niet ben	106
15a.	Ik bid niet, dat Gij hen uit de wereld wegneemt	107
15b.	maar dat Gij hen bewaart van den boze	108
16.	Zij zijn niet van de wereld, gelijk Ik van de wereld niet ben .	109
17a.	Heilig ze in Uw waarheid	110
17b.	Uw woord is de waarheid	111

18.	Gelijk Gij Mij gezonden hebt in de wereld, alzo heb Ik hen ook in de wereld gezonden	114
19a.	En Ik heilig Mijzelf voor hen	118
19b.	opdat ook zij geheiligd mogen zijn in waarheid	120
20.	En Ik bid niet alleen voor dezen, maar ook voor hen, die door hun woord in Mij geloven zullen	123
21a.	opdat zij allen één zijn	125
21b.	gelijk Gij, Vader, in Mij, en Ik in U, dat ook zij in Ons één zijn	126
21c.	opdat de wereld gelove, dat Gij Mij gezonden hebt	127
22.	En Ik heb hun de heerlijkheid gegeven, die Gij Mij gegeven hebt, opdat zij één zijn, zoals Wij één zijn	128
23a.	Ik in hen, en Gij in Mij.	128
23b.	opdat zij volmaakt zijn in Eén	130
23c.	en opdat de wereld bekenne, dat Gij Mij gezonden hebt. . .	131
23d.	en hen liefgehad hebt, gelijk Gij Mij liefgehad hebt	132
24a.	Vader, Ik wil dat waar Ik ben, ook die bij Mij zijn, die Gij Mij gegeven hebt.	132
24b.	opdat zij Mijn heerlijkheid mogen aanschouwen, die Gij Mij gegeven hebt	134
24c.	want Gij hebt Mij liefgehad vóór de grondlegging der wereld	135
25a.	Rechtvaardige Vader, de wereld heeft U niet gekend	136
25b.	maar Ik heb U gekend, en dezen hebben bekend, dat Gij Mij gezonden hebt.	138
26a.	En Ik heb hun Uw Naam bekendgemaakt, en zal hem bekendmaken	138
26b.	opdat de liefde, waarmee Gij Mij liefgehad hebt, in hen zij, en Ik in hen	139

Titelpagina 1534

INLEIDING

Over het ontstaan van Luthers uitleg van Christus' Hogepriesterlijk gebed, een uitleg die thans – voor zover wij weten – voor het eerst in een complete Nederlandse vertaling het publiek wordt aangeboden, valt niet zo heel veel mee te delen; over de inhoud van dit geschrift echter des te meer.

Wanneer Johannes Bugenhagen, de stadspredikant te Wittenberg, in dienst van de reformatie der kerk elders werkzaam was, placht Luther de predikdiensten te Wittenberg voor hem waar te nemen. Dat is onder andere in de jaren 1528-1529 het geval geweest.

Al sinds vele jaren was het in Wittenberg de gewoonte om op de zaterdagen in de Vesperdiensten pericoopsgewijze het Evangelie naar Johannes te behandelen.

Aan dit oude gebruik hebben wij het te danken dat wij van Luther zelf, die in de zojuist genoemde jaren Bugenhagen in deze Vesperdiensten verving, de uitleg mogen bezitten van een fors gedeelte van het Johannes-evangelie. Elke zaterdagavond behandelde hij een stukje uit de hoofdstukken 16 tot en met 20. Dus ook hoofdstuk 17, dat ons een weergave biedt van het gebed dat Christus in de laatste dagen van Zijn leven hier op aarde te midden van Zijn discipelen gebeden heeft, en dat de naam Hogepriesterlijk gebed heeft gekregen.

Op 6 juni 1528 is Luther begonnen met Johannes 16; ruim een jaar later, op 19 juni 1529, eindigde hij. Een paar dagen later kwam Bugenhagen weer in de stad. Luther kwam met zijn uitleg niet verder dan Johannes 20:18. Luthers preken over Christus' Hogepriesterlijk gebed nemen te midden van zijn zogenaamde *Wochenpredigten* in zekere zin een eigen plaats in. Door de uitgevers van de tekst in de *Weimarer Ausgabe* van Luthers werken (Band 28, S.3.3) is de veronderstelling gemaakt dat een aantal

gemeenteleden te Wittenberg, die zelf de preken over Johannes 17 hadden gehoord, Luther erom gevraagd hebben de hele serie ook uit te geven. Of deze preken hen dus ook aangesproken hadden! Maar wellicht, zeggen deze zelfde uitgevers, heeft Luther zelf al van meet af aan zulk een uitgave gedacht en erop gerekend.

Zelf kon hij echter, vanwege een hele vloed van andere werkzaamheden, voor het persklaar maken van deze preken niet de nodige tijd vinden. Hij sprak er toen zijn vriend en medewerker Caspar Cruciger op aan, en deze vond hij inderdaad bereid om de tekst op papier te zetten en de druk ervan te bewerkstelligen.

Het is wel zeker dat Cruciger zelf regelmatig onder deze preken gezeten had, en wellicht had hij reeds aantekeningen gemaakt. Een andere medewerker van Luther, Georg Röser, had dat in ieder geval wel gedaan. Verder is het niet onmogelijk dat Luther zelf, met het oog op een eventuele uitgave, een aantal aantekeningen tot zijn beschikking had, waarvan Cruciger een dankbaar gebruik heeft kunnen maken. Dus al is de tekst van deze preken niet Luthers eigenhandig werk, dat wij er toch Luther zélf in beluisteren, mag boven alle twijfel verheven zijn.

Ook nog in later tijd hebben Luthers preken over het Evangelie naar Johannes, en dus ook die over het Hogepriesterlijk gebed, veel lof geoogst. Julius Köstlin, een van de belangrijkste Lutherkenners in de tweede helft van de vorige eeuw, schreef in zijn biografie *Martin Luther, Sein Leben und seine Schriften* (4. Auflage, II, 437), dat wie Luthers manier van preken wil leren kennen, vooral zijn preken over het Evangelie van Johannes moet bestuderen.

Aan zijn uitleg van Christus' Hogepriesterlijk gebed heeft Luther de hoogste vreugde beleefd. De preken leren ons dat. Steeds wijst Luther op de verhevenheid en tevens de diepzinnigheid van dit gebed. Hij is zelfs geneigd Johannes 17 te verheffen boven andere Schriftgedeelten. Zoveel heerlijkheid en zoveel ware wijsheid en dat alles in zulke heel eenvoudige bewoordingen! Wie zou het Christus, wie zou het de Heilige Geest ooit kunnen nadoen?

Wij willen nu – bij wijze van introductie – een aantal aspecten van Luthers uitleg van dit Schriftgedeelte naar voren halen, zulke die naar onze

overtuiging fundamenteel zijn voor het verstaan van het geheel. Maar vooraf zij de opmerking gemaakt dat in de tekst van dit boek niet meer de oorspronkelijke vorm van preken herkenbaar is. Cruciger heeft van het boek één geheel gemaakt. Zoals het nu vóór ons ligt, lijkt het veeleer een commentaar. Tekst voor tekst wordt Johannes 17 uitgelegd. De aspecten die wij op het oog hebben zijn de volgende.

Luthers wijze van exegetiseren

Luthers uitleg zou men een *theologische* kunnen noemen. Daaruit zal men echter niet mogen afleiden dat hij nonchalant of zelfs maar onzorgvuldig met de bijbeltekst is omgegaan. Dat verwijt zou niet terecht zijn. Steeds vroeg Luther: Wat staat er? Steeds trachtte hij diep in te dringen in de zin der woorden. Maar aan de letter alleen is hij niet blijven hangen. Diep was hij ervan overtuigd dat ook de tekst van Johannes 17 een Woord Gods aan ons is. Christus heeft dit gebed niet enkel uitgesproken met het oog op Zijn toenmalige discipelen die Hij eenzaam zou achterlaten, maar ook met het oog op de gelovigen van alle tijden.

Christus heeft dat trouwens Zelf onder woorden gebracht (zie vers 20). Luther heeft hier volle ernst mee gemaakt. Steeds brengt hij Christus' gebed en eigen hoorders bij elkaar. Hij heeft in zijn preken dit indrukwekkend gebed laten weerklinken in eigen gemeente. Hijzelf en zijn hoorders waren er rechtstreeks bij betrokken.

Opvallend is ook hoe Luther steeds op eigentijdse omstandigheden ingaat. Niet dat hij ooit die omstandigheden als uitgangspunt zou nemen, om dan van daaruit tot de tekst te komen. De moderne 'contextuele prediking' was Luther vreemd. Hij gaat de omgekeerde richting. Hij is bezig met de tekst, voluit, maar toch niet in abstractie. Zó hebben wij het Woord van God niet. Het spreekt en functioneert. De discipelen die Christus gedenkt in Zijn gebed, zijn ook wij. De wereld waarvan Hij Zich distantieert en waarvan Hij afscheid neemt, is ook onze wereld. De God en Vader Die Hij aanroept, is Dezelfde Die ook door ons aangeroepen wordt. De vijanden van Christus en van Zijn discipelen mogen heden andere namen dragen, zij zijn in wezen dezelfde. Al was er toen nog geen paus, hetgeen de paus leert en najaagt, was er toen toch ook al.

Al waren er toen geen wederdopers, geen geestdrijvers en geen andere sektariërs, hun leer en leven waren er wel.

Zo glijdt Luthers uitleg van de tekst menigmaal als vanzelf en abrupt over in de polemieken, de bestrijding, en in aanvallen op de wereld. Luther stond in een strijdsituatie, en dat is merkbaar. Maar het was zijn vaste overtuiging dat allen die ware discipelen van Christus zijn *altijd* in een strijdsituatie staan. De inhoud van Christus' gebed heeft hem niet weinig in deze overtuiging gesterkt. Trouwens, Christus Zelf stond er ook in. Juist Hij! Hoe zouden de Zijnen het dan ooit kunnen ontlopen?

En toch is dit niet het zwaarstwegende in Luthers uitleg van Christus' gebed. Verre lag het hem zichzelf en andere christenen de 'martelaar' te doen spelen, eigen wonden te doen lekken. De troost van het Evangelie overheerst alles. Luther trachtte zichzelf en anderen op de been te houden. Christus' hogepriesterlijk gebed getuigt van een grote genade, nu al, en van een grote overwinning straks. En Luther aarzelt niet om die troost rechtstreeks over te brengen op zijn hoorders.

Hoe hij dan die hoorders zag? Hij wist dat er ook in Wittenberg onverschilligen rondliepen, die weleens een kerkdienst bijwoonden. Soeverein negeerde hij hen. Voor hen preekte ik niet, zei hij. Zij zijn de harden. Luther verschoot niet al zijn kruit op de onbekeerlijken van hart.

Anderen waren het dus die hij in zijn preken voor ogen had. Geen grote christenen, die niet. Geen heiligen, ook die niet. Geen gearriveerde christenen die er al zijn en het al hebben, ook die juist niet. Maar de zwakken, de kleinen, de aangevochtenen. Zulken die echt óphoren als zij vernemen dat God een God van genade is, dat onze zonden ons niet uit de hemel houden evenmin als onze deugden en onze heiligheid er ons kunnen in brengen. Zulken die pas waarlijk leven als zij de Naam van Christus horen. Zulken die zich aan het Woord hechten, zoals een kind aan de borsten van zijn moeder. Zulken die zich erin oefenen om hun ogen te sluiten voor alles wat in en buiten hen is, om alleen Hém te zien in Wie alle gerechtigheid en heiligheid is. Zij waren Luthers hoorders. Voor hen preekte hij. Voor hen heeft hij – zo indringend en tegelijk zo troostvol – Johannes 17 uitgelegd. Is het wonder dat zij hem achteraf gevraagd hebben: Geef die preken ons ook nog eens op papier!?

Luthers orthodoxie

Was Luther orthodox? Nou en of. De scheiding tussen dogma en vroomheid, tussen confessie en geestelijk leven, komt waarlijk niet van hem. Hoor hem in dit geschrift eens tekeergaan tegen de *Arianen*. Luther was ze niet vergeten, al was hun naam al oud. Soms zag hij het spook van deze oudchristelijke kettters opnieuw opduiken. Dan hield hij zijn hart vast, voor heel Duitsland, voor heel de christenheid. Hij verzuchtte dat God, naar Zijn eeuwig welbehagen, een nieuwe opbloei van dit oude kwaad wilde verhoeden.

Zij, de Arianen, loochenden Christus' eeuwige Godheid. Hij zou slechts op de Vader hebben geleken, zonder Hem gelijk te zijn. Maar Luther persisteert bij het 'eenswezens met de Vader', een oud dogma. Vader en Zoon zijn één, naar hun wezen.

Nauwelijks vindt men een bijbelgedeelte dat daarvan krachtiger getuigt dan Johannes 17. 'Al het Mijne is Uwe, en het Uwe is Mijne' (vers 10). Laten zij één mogen zijn, gelijk Wij één zijn (vers 22). Het hele hoofdstuk is er vol van. Luther bracht het aan het licht, zo vaak de tekst hem ertoe dwong, en hij het heilzaam vond voor de gemeente.

In het Johannesevangelie, en zeker ook in Johannes 17, liggen de sterkste troeven in de handen van de kerk tegen de oude ariane ketterij. Niet dat de Arianen zich zomaar gewonnen gaven. De kracht der dwaling is groot. Luther achtervolgt de Arianen op al de paden van hun drogredenen. Zij lichtten een enkel woord uit de tekst, maar dan zegt Luther: Let op het gehéél. Hij verwijt hen dat zij over de waarheid heen hobbelden, om de leugen overeind te houden. Steeds vecht hij om de juiste exegese. Het rechte verstaan van de Schrift, de zuivere leer en de ware vroomheid, zij waren hem in wezen één en hetzelfde. Geen steen kan in dit ene fundament ontbreken.

O, stel toch eens dat Jezus Christus *niet* de wezensgelijke Zoon des Vaders zou zijn... Waar bleef dan onze geloofszekerheid? Nooit zou ik kunnen zeggen: ik heb *Hem* gezien, en daarom ook de *Vader*. Ik zou dan nog niet weten hoe ik er bij God aan toe ben. Wat zou een 'Zoon' mij kunnen helpen, in al mijn zonden en nood, die wel de naam heeft maar

niet het wezen?

De Arianen zijn overigens niet de enigen op wie Luther bij tijden zijn gramschap koelt. Er waren ook nog wel anderen die het Evangelie verduisterden of het zelfs wegnamen. De paus noemden wij al. Luther zou hem wel, zoals hij zegt, op de handen hebben willen dragen, *mits* hij maar het Evangelie verkondigde. Het zal Luther niet ontgaan zijn dat in dat geval de *paus* niet langer paus bleef. Van de bisschoppen zegt Luther soms hetzelfde; hij dong niet naar hun ambt en eer. Het ging om het Evangelie! Herhaaldelijk spreekt Luther over ‘sektariërs’, een zekere verzamelnaam. Luther kijkt daarbij naar rechts en naar links. Al die monniksorden, even zovele *sekten*! De een richt zich naar Franciscus, de ander naar Dominicus, en een derde naar iemand anders. Maar Luther kent ook Dopers en Dwepers. Toen hij het Hogepriesterlijk gebed uitlegde, was de boerenoorlog nog niet zo heel lang voorbij. De as van hele delen van Duitsland was nog maar sinds kort gedooft.

Luther verwijt hen dat zij voor een deel leefden van gestolen goed. Niet *zij* hadden het Evangelie ontdekt, maar *hij*. Zij hadden hem horen preken, of zijn boeken gelezen. Zij waren ermee aan de haal gegaan. Was niet Karlstadt – om slechts deze ene naam te noemen – eertijds zijn vriend en collega? En waar was hij nu? Ver uit het gezichtsveld. Op hol geslagen. Met alle Geestdrijvers had Luther een zwaar geschilpunt. Zij verwierpen al wat zij slechts *uiterlijk* noemden: het uiterlijke Woord, de uiterlijke prediking, de uiterlijke sacramenten, de uiterlijke gebedsgebaren. Wat blijft dan nog over? Eigen inbeeldingen en ideeën, soms onder de naam van gezichten en visioenen. Luther vecht in dit boek voor het *Woord*, in *letteren* geschreven, in *woorden* verkondigd, heel gewoon, door de *lippen* van een dienaar. Wie mag wijzer zijn dan God, die het Zelf zo gaf en instelde?

Maar had werkelijk het uiterlijke Woord, met de lippen gepreekt, zoveel kracht, zeiden de Geestdrijvers, dan zouden *allen* die het hoorden, ook moeten gelóven. Nu héb ik je, zegt Luther, niet *allen*, maar dus toch wel *sommigen*. Volgens uw eigen redenering. Ook u kunt niet ontkennen dat het uiterlijke Woord, het gepredikte Woord, toch wel zóveel kracht heeft dat althans sommigen daardoor geloven. Nee, ook wij zeggen niet, zo

voegt Luther eraan toe, dat *allen* die het gepredikte Woord horen geloven, maar wij zeggen wel: *velen*. Niemand zal dus het uiterlijke, gepredikte Woord mogen verachten. Gods Geest doet Zijn werk daardoor. Zo bleef Luther aan het front staan. Dan hier, dan daar, en soms bijna overal. Met de rechte leer is niet gemoeid een schoon bouwwerk van menselijk vernuft, maar veel méér: de rechte verkondiging van het Evangelie, de ware christelijke vroomheid.

Een theologie van het kruis

Het zal de lezers van dit boek opvallen dat Luther zich doorlopend zeer negatief over de ‘wereld’ uitspreekt. Een aantal uitspraken van Christus Zelf in Zijn gebed, heeft hem daartoe gebracht. Scherp is immers het onderscheid dat door Christus gemaakt wordt tussen degenen die Hij uit de wereld getrokken heeft, die Hij de Zijnen noemt én de wereld zelf. Toch is er nog meer aan de orde. Luther ervoer in zijn dagen de wereld als dreigend. Zij stond hem en de zijnen naar het leven. Zij haatte hem en vervolgde hem. Luther was een vogelvrij-verklaarde, door paus en keizer in de ban gedaan. Het is eigenlijk een wonder dat hij nooit het slachtoffer van de Inquisitie of van een of andere moordaanslag is geworden. Hij heeft zich daartegen wel in acht moeten nemen. Vandaar dat hij in 1530 met de Evangelischen die naar de Rijksdag te Augsburg gingen, niet verder mocht meereizen dan Coburg, en daar de gang van zaken moest afwachten.

Onder de ‘wereld’ verstond Luther niet helemaal hetzelfde als wij eronder verstaan. Wij denken bij dit begrip aan een geseclariseerde wereld, een voor een groot deel atheïstische wereld. Zo was de wereld in Luthers dagen nog niet. Zij had nog de gedaante van een ‘christelijke’ wereld. Maar dat wil niet zeggen dat zij in haar geheel het Evangelie, zoals dat door Luther ontdekt was, accepteerde. Het was er verre vandaan. Juist degenen die in die christelijke wereld de grootste naam hadden, vooral de naam van heiligheid, keerden zich het felst tegen het Evangelie van Gods genade in Christus. Bij hen stuitte de Reformatie op de felste tegenstand. Er heeft in die tijd en ook nog later heel wat bloed gevloeid. Toen Luther zijn boek schreef, of beter gezegd: zijn preken hield, waren al meerderen

van zijn volgelingen de marteldood gestorven. Dát zal men in het oog moeten houden bij het lezen van dit boek. Dan zal men ook verstaan welk een hoge en uitnemende troost het bevatte voor zijn hoorders en lezers. Dag aan dag stond men, ook in Duitsland, onder een zware bedreiging. Al was er ruimte om het Evangelie te preken en te belijden, de zaken konden alle dagen een keer nemen. Als paus en keizer de handen vrij zouden krijgen, zouden zij zeker toeslaan.

Men leze dit boek daarom als een troostboek voor Christus' vervolgte gemeente, of, zoals Luther zelf het meermalen zegt, voor Zijn klein kuddeke. Maar ook hiermee zijn wij toch nog niet bij het diepste motief dat Luther bewogen heeft om zoveel te zeggen over smaad, verachting, vervolging, kruisdragen en lijden. Daartoe moeten wij wijzen op wat men genoemd heeft zijn 'theologie van het kruis' (*theologia crucis*). Kruisdragen behoorde volgens Luther wezenlijk tot het christen-zijn. In een van zijn latere geschriften heeft hij het kruisdragen; zelfs gemaakt tot een 'kenmerk van de kerk' (*nota ecclesiae*). Christus is gehaat, vervolgd en gedood. Zouden de christenen, die Zijn volgelingen zijn, daaraan dan kunnen ontkomen? Het kruisdragen noemt Luther ergens in dit boek het livrei van de christen, het is zijn koninklijk kleed, waaraan hij herkenbaar is. Niet dat dit lijden en kruisdragen zouden moeten worden gezócht. Van een gezócht lijden is Luther, terecht, afkerig geweest. Ook van het zelfgekozen en eigenwillige lijden en kruisdragen van kloosterlingen, die zich zware ascetische oefeningen oplegden, moest hij niets hebben. Er is een ánder lijden. Een lijden dat er zelfs is wanneer wij als christenen overigens in voorspoed leven. Er zijn de aanvechtingen! De duivel staat de christenen gedurig naar het leven. Onophoudelijk is hij in de weer om hen van hun ware schat te beroven. Steeds is er strijd en lijden. Maar ook, steeds is er troost en bemoediging.

Luther haakte soms naar het einde, naar de dood. Dat is diezelfde Luther die zo opgewekt en vrolijk kon zijn. Die, zoals hij zelf heeft gezegd, zich graag temidden van jonge mensen bevond, om met hen te schertsen; dezelfde Luther die graag zong en muziek maakte; dezelfde Luther die op ons een heel wat vrolijker indruk maakt dan de wel zeer ernstige Calvijn. Maar Luthers haken naar het einde kwam niet voort uit een zekere

levensmoeheid. Het ging hem veeleer, zoals men aan het slot van dit boek kan lezen, om het aanschouwen van die heerlijkheid, die hij tijdens zijn leven op aarde in het geloof reeds zag en had. De heerlijkheid Gods in Christus. Een eeuwige rust. De plaats waar die eeuwige rust wordt genoten noemt Luther soms de ‘hemel’. Hij doet dat zijns ondanks. Want hij zegt ook wel dat die plaats helemaal geen naam heeft, en dat zij niet een ‘zwaluwennest’ hierboven is.

Het is een wat zwak punt in Luthers onderwijs. Zijn avondmaalsleer, verdedigd tegenover de Gereformeerden, heeft hem hier parten gespeeld. Hij kon niet aanvaarden dat de hemel een plaats is, waarheen Christus is opgevaren, omdat, naar zijn overtuiging, Christus’ vlees en bloed, hoe dan ook, in het Avondmaal tegenwoordig zijn. Daarin zit een diepe waarheid, maar Luther kwam er niet geheel uit. Hij blijft in zijn spreken over de ‘hemel’ tweeslachtig. Calvijn heeft Luthers diepste geloofsovertuiging op dit punt later overgenomen, en tegelijk gecorrigeerd.

Christusprediking

Niemand die dit boek leest zal eraan kunnen ontkomen een diepe indruk op te doen van Luthers rijke Christusprediking. Voor zulk een prediking heeft hij zich ook bepaald niet geschaamd; tegenover Rome niet, maar ook tegenover Dweepers en Geestdrijvers niet. Tegenover niemand! Ergens zegt Luther: Wij preken steeds over wat Christus voor ons gedaan heeft. Er staat in heel dit boek niet één bladzijde die daarmee in tegenspraak is. Elders zegt hij: Alleen de kennis van Christus maakt iemand tot een christen. Men kan van alles doen en van alles hebben, men kan een christen héten, men kan de naam van een zeer heilig mens dragen, en toch niet een christen zijn. Beslissend is of men Christus kent. En alleen uit het Woord kan Hij gekend worden, waarbij Luther in het bijzonder denkt aan het geprédikte Woord. In zijn verwijzen naar Christus is Luther zeer radicaal. Zijn Christusprediking was een exclusieve. Paulus wilde niet anders weten dan Jezus Christus en Die gekruisigd (1 Korinthe 2:1-2). Luther zegt: Hij preekte de *gekrusigde* God, en een andere God is er ook niet. De God die Joden, moslims en heidenen aanroepen en aanbidden, is de ware God niet, het is een God zónder Christus. Zulk een God bestaat

niet eens. Hij is een afgod.

Herhaaldelijk verzet Luther zich tegen het zogenaamde ‘opklimmen’, een term die ons goed bekend is uit de mystiek. Daarin is menigmaal gebruik gemaakt van het beeld van de ‘ladder’. Door allerlei geestelijke, onder andere ascetische oefeningen, tracht de ziel op te klimmen tot God, tot de ware Godskennis. In principe heeft zij daar Christus niet bij nodig. Een sterk bewijs daarvoor is dat de mystiek ook buiten het christendom voorkomt. Zelfs al wordt binnen het christendom Christus de ladder genoemd, dan nog gaat het in wezen om een menselijke prestatie; want Christus is dan toch niet meer dan middel.

In dit boek van Luther zal men herhaaldelijk, zonder dat het woord gebruikt wordt, de mystiek tegenkomen. Overal daar, waar door Luther worden afgewezen alle geestelijke oefeningen die ten doel hebben God ermee te bereiken, en waar hij ‘openbaringen’, ‘gezichten’, ‘optrekkingen’ en het ‘opklimmen’ als zodanig van de hand wijst, of zelfs ermee spot. Hij noemt het een zich in de geest opschroeven. Al deze oefeningen, zegt hij, en dan is het volle ernst, leiden niet tot God, maar tot de duivel en tot de afgrond. Men gaat ermee verloren.

Zó wordt de kennis van God, en zó wordt het heil niet bereikt. Het moet alles van een geheel ándere kant komen. De heilsweg is niet een weg van beneden naar Boven, maar allereerst een weg van Boven naar beneden. Wie gaat tellen hoe vaak in dit ene geschrift van Luther de woorden ‘Die Gij gezonden hebt’ (Johannes 17:3) herhaald worden, staat verbaasd. In deze ene uitdrukking ligt alle heil besloten. God heeft Zijn Zoon gezonden. Op Hém moeten wij zien. Zijn Woord moet worden geloofd en aangenomen. Dát is de heilsweg.

Wat van de mystiek geldt, geldt in niet mindere mate van allerlei vrome speculaties; waarbij men wel bedenken moet dat ook de mystiek altijd iets speculatiefs aan zich heeft. In de speculatie wordt een dénkprestatie geleverd. Men wil dan met eigen verstand, eigen rede, doordringen tot God Zelf, tot Zijn wezen, tot Zijn raad. Men wil God kennen in Zijn diepste zijn. Geheel buiten Christus om, en buiten de heilsgeschiedenis om, dus buiten Christus’ menswording en kruis lijden om, zoekt men Gods geheimenissen te benaderen. In de middeleeuwse, en ook laat-mid-